

'מאי אור?' הרב שמעון קליין שליט"א

סוגית מבוא מסכת פסחים¹

המשנה והסוגיה

משנה. אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר.

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ – אין צריך בדיקה...

גמרא. מאי אור? רב הונא אמר: נגהי, ורב יהודה אמר: לילי. קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי – נגהי ממש, ומאן דאמר לילי – לילי ממש.

מיתבי: (בראשית מד) הבקר אור והאנשים שלחו, אלמא: אור יממא הוא! – מי כתיב האור בקר? הבקר אור כתיב, כמאן דאמר: צפרא נהר. וכדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב.

מיתבי (שמואל ב כג) וכאור בקר יזרח שמש אלמא אור יממא הוא! – מי כתיב אור בקר? וכאור בקר כתיב. והכי קאמר: וכאור בקר בעולם הזה – כעין זריחת שמש לצדיקים לעולם הבא.

מיתבי: (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום אלמא אור יממא הוא! – הכי קאמר: למאיר ובא קראו יום. – אלא מעתה ולחשך קרא לילה – למחשיך ובא קרא לילה? – והא קיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא! – אלא הכי קאמר: קרייה רחמנא לנהורא: ופקדיה אמצותא דיממא, וקרייה רחמנא לחשוכא ופקדיה אמצותא דלילה.

מיתבי: (תהלים קמח) הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור אורתא הוא! – הכי קאמר: הללוהו כל כוכבים המאירים. – אלא מעתה, כוכבים המאירים הוא דבעו שבוחי, שאינן מאירין – לא בעו שבוחי? והא כתיב (תהלים קמח) הללוהו כל צבאיו! – אלא הא קא משמע לן: דאור דכוכבים נמי אור הוא. למאי נפקא מינה – לנודר מן האור, [דתניא] הנודר מן האור – אסור באורן של כוכבים.

מיתבי: (איוב כד) לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כנגב הא מדקאמר ובלילה יהי כנגב – אלמא אור יממא הוא! – התם הכי קאמר: אי פשיטא לך מילתא כנהורא, דאנפשות קאתי – רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו, ואי מספקא לך מילתא כליליא – יהי בעיניך כנגב, ולא ניתן להצילו בנפשו.

מיתבי (איוב ג) יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר מדקאמר יקו לאור ואין – אלמא אור יממא הוא! – התם מילט הוא דקא לייט ליה איוב למזליה, אמר: יהא רעוא דליצפיה הך גברא לנהורא ולא לישכחיה.

¹ מאמר זה הוא טיוטא חלקית העוסקת בשלד הסוגיה, ובחלק מן הראיות המובאות בה.

מיתיבי: (תהלים קל"ט) ואומר אך חשך יושפני ולילה אור בעדני אלמא אור יממא הוא! – התם הכי קאמר דוד: אני אמרתי אך חשך יושפני לעולם הבא שהוא דומה ליום, עכשיו – העולם הזה שהוא דומה ללילה אור בעדני.

מיתיבי, רבי יהודה אומר: בודקין אור (לארבעה) עשר, ובארבעה עשר שחרית, ובשעת הביעור. מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא! שמע מינה.

מיתיבי: מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה? רבי אליעזר בן יעקב אומר: משעת האור. רבי יהודה אומר: משעת הנץ החמה. אמר ליה רבי אליעזר בן יעקב לרבי יהודה: וכי היכן מצינו יום שמקצתו אסור בעשיית מלאכה ומקצתו מותר בעשיית מלאכה? אמר ליה: הוא עצמו יוכיח, שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ. מדקאמר רבי יהודה משעת הנץ החמה, אלמא: אור דקאמר רבי אליעזר בן יעקב – אורתא הוא! – לא, מאי אור – עמוד השחר. – אי הכי, דקאמר ליה: היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה, נימא איהו לנפשיה, הא איכא לילה דקא שרי רבי אליעזר בן יעקב! – הכי קאמר: בשלמא לדידי – אשכחנא דקא פלגי רבנן בין יממא לליליא, [דתניא] נבי תענית ציבור: עד מתי אוכל ושותה – עד שיעלה עמוד השחר. דברי רבי אליעזר בן יעקב. רבי שמעון אומר: עד קרות הגבר. אלא לדידך, היכא אשכחנא יממא גופיה דפלגי ביה רבנן? – אמר ליה: הוא עצמו יוכיח, שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ. שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי אליעזר! – הכי קאמר ליה רבי אליעזר: אמינא לך אנא מלאכה דרבנן, ואת אמרת לי חמץ דאורייתא, דעד הכא – אסר רחמנא ועד הכא – שרא רחמנא. – ואידך? – שעות דרבנן. – ואידך? – הרחקה הוא דעבוד רבנן לדאורייתא.

מיתיבי: אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו, ואימתי משיאין משואות – לאור עבורו. אלמא: אור אורתא הוא! שמע מינה.

מיתיבי: היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח, לאורה טעון קידוש ידים ורגלים, דברי רבי! – אורה שאני.

מיתיבי מר זוטרא המפלת אור לשמונים ואחד, בית שמאי פוטרין מקרבן, ובית הלל מחייבים. אמרו [להם] בית הלל לבית שמאי: מאי שנא אור שמנים ואחד מיום שמנים ואחד? אם שווה לו לטומאה – לא ישוה לו לקרבן? מדקאמר בית הלל לבית שמאי מאי שנא אור שמנים ואחד מיום שמנים ואחד שמע מינה אור אורתא הוא! שמע מינה.

מיתיבי: יכול יהא נאכל אור לשלישי, ודין הוא: זבחים נאכלים ליום אחד, ושלמים נאכלים לשני ימים. מה להלן לילה אחר היום – אף כאן לילה אחר היום, תלמוד לומר: (ויקרא י"ט) ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום – בעוד יום הוא נאכל, ואינו נאכל לאור שלישי. יכול ישרף מיד, ודין הוא: זבחים נאכלין ליום ולילה אחד, ושלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד, מה להלן – תיכף לאכילה שריפה, אף כאן – תיכף לאכילה שריפה. תלמוד לומר: (ויקרא ז') והנותר מבשר הזבח ביום השלישי

באש ישרף – ביום אתה (שורפו), ואי אתה שורפו בלילה. מדקאמר יהא נאכל אור לשלישי אלמא:
אור אורתא הוא! שמע מינה.

תא שמע: אור של יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה, שחרית מתפלל שבע ומתודה, במוסף מתפלל שבע ומתודה, במנחה מתפלל שבע ומתודה, בערבית מתפלל מעין שמונה עשר. רבי חנינא בן גמליאל אומר – משום אבותיו: מתפלל שמונה עשר שלימות, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. אלמא:
אור אורתא הוא! שמע מינה.

תא שמע, דתני רבי שמואל: לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר, אלמא: אור אורתא הוא!
אלא: בין רב הונא ובין רב יהודה, דכולי עלמא: אור אורתא הוא. ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה. באתריה דרב הונא קרו נגהי, ובאתריה דרב יהודה קרו לילי.

ותנא דידן מאי טעמא לא קתני לילי? – לישנא מעליא הוא דנקמ. וכדרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר (בראשית ז) מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה...

לימוד:

בשלב ראשון נקרא את הסוגיה בקריאה הפשוטה והמקובלת. קשיים רבים יערמו בדרכנו. בעקבות הקשיים, נבקש את דרכנו בה מחדש.

משנה. אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר.

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ – אין צריך בדיקה...

נושא המשנה: בדיקת חמץ. המשנה פותחת בציון זמן "אור לארבעה עשר", ובתיאור לחובת בדיקת חמץ לאור הנר. שאלות העולות מלימודה של משנה זו:

- המשנה מדברת על תקנת החכמים לבדוק את החמץ בליל ארבעה עשר. מהיכן צמחה חובה זו? מהו הקשרה, ואת מה היא משרתת?
- מדוע נקבעה בדיקה זו ללילה? ההיגיון אומר לקיימה ביום, הן בהקשר לעובדה שביום ניתן לבדוק טוב יותר, הן בהקשר לעובדה שבאופן בסיסי מצוות מקיימים ביום, לא בלילה, והן בהקשר לעובדה שאת היום ייעדו החכמים לביעור חמץ.

שאלות על הניסוח:

- מה משוקע בעובדה שהציון ללילה הוא במילה "אור"?
- המשנה פותחת בציון זמן ולאחריו ציונה של חובת הבדיקה. ההיגיון הפשוט אומר לפתוח בהלכה: "בודקין את החמץ", ובמעגל שני לציין את הזמן - "אור לארבעה עשר".² מה ניתן ללמוד מהקדמה זו על משמעות הזמן?

² כך לדוגמא היא הלשון במשנה השלישית: "רבי יהודה אומר בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור וחכמים אומרים לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר לא בדק בארבעה עשר יבדוק

שאלות אלו יעמדו ברקע, ובמהלך הלימוד נבקש להן מענה.

נמרא. מאי אור?

הגמרא שואלת על מובנה של המילה הראשונה במשנה – אור, והיא מציעה שני פירושים:

רב הונא אמר: נגהי,

ורב יהודה אמר: לילי.

רב הונא מזהה את האור כ"נגהי" - סוג של אור. רב יהודה מזהה אותו כ"לילי" שפירושו לילה.³ בשלב ראשון מזהה הגמרא את השאלה כמעשית, ובהתאם הנושא הוא זמנה של בדיקת החמץ – ביום או בלילה:

קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי – נגהי ממש, ומאן דאמר לילי – לילי ממש.

היית מעלה על דעתך שהסובר נגהי, מתכוון לנגהי (אור) ממש - שפירושו הוא יום, והסובר לילה, מתכוון ללילה ממש.⁴ במילים אחרות – הגמרא מניחה שתשובות האמוראים הן מעשיות, ופירוש הדבר הוא שהמחלוקת היא בשאלת זמנה של בדיקת החמץ. רב הונא טוען שזמנה הוא ביום, ורב יהודה טוען שזמנה הוא בלילה.

קריאה מעשית זו נבחנת ברצינות רבה על ידי הגמרא, המציעה סוגיה ארוכה ובה ראיות לכאן ולכאן, חמש עשרה במספר, ובהן היא חוקרת - האם המושג "אור" הוא ציון לזמן היום, או שהוא ציון לזמן הלילה. בחיתומה היא מסיקה שהלשון "אור" שבמשנה מציינת את הלילה, והיא גם סבורה שלא נחלקו רב הונא ורב יהודה על כך:

אלא: בין רב הונא ובין רב יהודה, דכולי עלמא: אור אורתא הוא.

ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה.

באתריה דרב הונא קרו נגהי,

ובאתריה דרב יהודה קרו לילי (ג', ע"א).

בין רב הונא ובין רב יהודה מסכימים שאור פירושו לילה. פירוש הדבר שלדעת שניהם בדיקת חמץ היא בליל ארבעה עשר. מהי אם כן המחלוקת ביניהם? רב הונא מכנה את הערב בשם "נוגה" – כפי שמקובל

בתוך המועד לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו". וברביעית: "רבי מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש ורבי יהודה אומר אוכלין כל ד' ותולין כל ה' ושורפין בתחלת שש. ..

³ כבר במבט ראשון ניתן להבחין בחוסר ההתאמה בין שתי התשובות. הראשונה מאפיינת את האור, ואין בה ציון זמן לבדיקת חמץ. השנייה משיבה לשאלה - באיזה חלק של היום מתקיימת בדיקת החמץ. בשלב ראשון הגמרא מתעלמת מפער זה, ומתייחסת לדבריהם כאילו רב הונא דיבר על יום ורב יהודה על לילה.

⁴ המושג לילה ממש אינו עומד בפני עצמו, שהרי אין מושג של לילה שאינו ממש. מושג זה הוא בהתאמה לתיאור הנגהי כממש. הנגהי הוא ממשי, כאור יום, והלילה, בהתאמה, גם הוא לילה ממשי.

במקום מגוריו, ורב יהודה מכנה אותו בשם "לילה" - בדומה לכינויו במקום המגורים שלו. במילים אלו מסתיימת הסוגיה.

שאלות:

- פירוש המילים "אור לארבעה עשר" מתפרש במשנה השלישית של הפרק: "רבי יהודה אומר - בודקין אור לארבעה עשר, ובארבעה עשר שחרית, ובשעת הביעור". זוהי משמעות מובהקת שממנה ברור שהכוונה במשנה הראשונה היא לערב. שאלת הגמרא 'מאי אור', והחיפוש הרחב המוקדש לה אינם מובנים.
- בראייה השמינית הגמרא מביאה את המשנה השלישית כראייה, והיא גם מסיקה בעקבותיה: "אלמא אור אורתא הוא! שמע מינה"⁵. הקושי הוא כפול: מדוע היא חיכתה כל כך הרבה עד שהביאה את המשנה הסמוכה המפרשת את המשנה שקדמה לה? קושי נוסף: הגמרא ממשיכה בחיפושיה, ומביאה שבע ראיות נוספות לכאן או לכאן. מה מניע אותה להמשיך ולהביא ראיות לדבר שכבר הוכחה בעליל משמעות המשנה?
- פתיחת הגמרא להצעתה הראשונה בפרשנות דברי האמוראים היא במילים "קא סלקא דעתך". אם תעלה על דעתך שזוהי הפרשנות למחלוקתם, אזי מתבקש הדיון הבא – בהבאת ראיות לכאן או לכאן. במילים אחרות, עוד לפני הדיון היא מציינת שפרשנותה המוצעת לדברי האמוראים איננה באמת נכונה. השאלה מתבקשת: מדוע היא נכנסת לדיון ארוך ומורכב, שאין בו כל ממש? (15 הוכחות? מתחילת הגמרא ועד אמצע דף ג', ע"א).
- הגמרא מקשה על רב יהודה מפסוקים שמהם עולה שהמונח "אור" בתורה שבכתב פירושו יום, והיא מיישבת את הקושי בייחוס משמעויות אחרות למונח זה. הקושי לא ברור, מכיון שגם אם האור היה מתפרש בפסוקים אלו כיום, אין בכך סתירה לעובדה שחכמים זיהו את האור עם הלילה.

שאלות אלו קוראות ללומד ללכת שלושה צעדים לאחור, ולבקש את דרכו בסוגיה מחדש.

סוגיית מבוא

סוגיה זו היא **סוגיית מבוא**. סוגיית מבוא היא הסוגיה הראשונה במסכת, הראשונה בפרק, או סוגיה העומדת בפתחו של נושא חדש. לפני שהתלמוד מזמין אותנו להיכנס אל "עובי הקורה", אל מורכבויות

---

⁵ "מיתבי, רבי יהודה אומר: בודקין אור (לארבעה) עשר, ובארבעה עשר שחרית, ובשעת הביעור. מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא! שמע מינה" (ב', ע"ב). תוכנה: המשנה מציינת את זמן בדיקת חמץ בארבעה עשר, ומוסיפה לציין זמנים נוספים רלוונטיים לבדיקה. הצורך בהם - במצב שבו אדם לא בדק בזמן שנועד לבדיקה. למעשה מחלוקת היא בין ר' יהודה לבין החכמים האם שלושה זמנים הם שסיימום הוא בשעת ביעור החמץ, או שהבדיקה אפשרית בדיעבד עד לאחר המועד. מניסוחו של ר' יהודה "רבי יהודה אומר בודקין אור ארבעה עשר, ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור" עולה תמונה בהירה: אור לארבעה עשר הוא זמן הקודם לשחרית של יום ארבעה עשר, ובמילים אחרות הוא אינו מתייחס אל היום אלא אל הלילה (או הערב).

ואל פרטים, הוא עושה את הדבר המתבקש, ומספר לנו דבר על ה"מקום" אליו הוא הולך. במקום זה טמון ליבה של הסוגיה.

גמרא. מאי אור?

הגמרא אינה שואלת מהו עיתויו של אור זה, מכיוון שברור לה שהביטוי "אור לארבעה עשר" מתייחס אל הערב. שאלתה היא מהותית: "מהו אור"? או - מהו טיבו של אור זה המיוחס אל הלילה? ברקע – כינויו של הלילה בשם 'אור' איננו מובן מאליו. גם המקום שהוא מקבל במשנה אינו מובן מאליו (האור מצוין בפתחו של המשפט, בפתחה של המשנה ובפתחה של המסכת כולה).

רב הונא אמר: נגהי,

ורב יהודה אמר: לילי.

כבר במבט ראשון ניתן להבחין שאין בתשובה זו פרשנות מעשית לזמנה של הבדיקה. אילו כך היה, הניסוח המתבקש לשאלה ולתשובה היה מעין זה - "מאי אור? רב הונא אמר: יממא, ורב יהודה אמר: לילה". בנוסף, מתבקש היה ניסוח בלשון יחיד, כפי שהלשון 'אור' היא בלשון יחיד! כאמור, שאלת הגמרא היא על טיבו של האור הנזכר במשנה.

רב הונא אמר: נגהי: טיבו של אור הלילה הוא נגהות. אור קורן, זיו הקיים בלילה והוא מאיר מתוך החושך.⁶ **רב יהודה אמר לילי:** רב יהודה אינו מצביע על האור, אלא קורא ללילה בשמו. רוצה אתה להבין מהו אור הלילה? אל תחפש אור כזה או אחר המצוי בלילה, אלא לך אל הלילה בעצמו. שתי עמדות האמוראים מעט סתומות, ועובדה זו מזמנת את הגמרא אל הצעד הבא:

קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי – נגהי ממש, ומאן דאמר לילי – לילי ממש.

בוא נניח, אומרת הגמרא, שרב הונא התכוון לאור ממש, ועל פי זה בדיקת חמץ הייתה מתקיימת ביום ולא בלילה, ומנגד – בוא נניח שרב יהודה מניח שאור פירושו לילה ממש, ופירוש הדבר שבדיקת חמץ היא בלילה. המילים "קא סלקא דעתך" מצביעות על כך שהגמרא יודעת ש'אור לארבעה עשר' פירושו ליל ארבעה עשר, ושאין על כך מחלוקת. בכל אופן היא מניחה הנחה ובוחנת מה תהיינה ההשלכות לקיומה: אילו המחלוקת הייתה בפירוש פיזי של המונחים – כיום או כלילה, איך היו מתפרשים הפסוקים והמקורות התנאיים הבאים.

את מה משרתת שאלה היפותטית זו? מסע הגמרא הוא מושגי. היא יודעת ש'אור לארבעה עשר' פירושו ליל ארבעה עשר, היא רק לא יודעת מדוע הלילה נקרא יום. היא גם לא יודעת מדוע האור שבמשנה זכה לתשומת לב גדולה כל כך. בכדי לבחון את מהותו של אור הלילה, היא מעמידה מחלוקת שלא

---

⁶ כך עולה במופעים רבים לביטוי זה בתנ"ך. דוגמאות: "כִּי אֶתְּהַ נְרִי ה' וְה' יִגִּיהַ חֶשְׁכִּי (שמו"ב כב כ"ט)". "הָעַם הַהֲלֹכִים בְּחֶשֶׁךְ... אֹר נִגְהַ עֲלֵיהֶם" (ישעיהו ט, א). "...וַיִּרְחַם לֹא יִגִּיהַ אֹרֹ" (שם יג, י). "וְהִלְכּוּ גֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנִגְהַ זְרָחְךָ" (שם ס, ג). "...וְנִגְהַ לְאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יֹצֵא בְרָק" (יחזקאל שם יג). "...וְכֹכְבִים אֶפְסוּ נִגְהֶם" (יואל ב, י וכן ד, טו). "...לְנִגְהַ בְּרָק חֲנִיתְךָ" (חבקוק ג, יא). "כִּי אֶתְּהַ תֵּאִיר נְרִי ה' אֶלְהֵי יִגִּיהַ חֶשְׁכִּי" (תהלים יח, כט). עוד יש לציין שבעוד שני דפים מדברת הגמרא על 'נגה' במשמעות של אור הלילה: "האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידינה באורתא דתליסר דנגהי ארביסר" (ד ע"א).

באמת הייתה. בצידה האחד אמירה - אור פירושו יום. בצידה השני - אור פירושו לילה. בדרכה היא הולכת אל פסוקי המקרא ואל מקורות תנאיים, ובוחנת את משמעות המושג 'אור'. נקודת המוצא היא עמדת רב הונא, האומר את הדבר הפשוט: אור ויום כרוכים זה בזה. בהתאם, בשש מתוך שבע הראיות מבקשת הגמרא לומר שאור פירושו יום. בצעד ועוד צעד היא מראה שהאור אינו בהכרח מזוהה עם היום, והיא מזהה בו דימוי למופשט ולרוחני. רב יהודה: הולך צעד נוסף. לדעתו האור הוא אור הלילה, ובהתאם, מביאה הגמרא שורה של מקורות, הפעם מלשון החכמים שמהם עולה שהמילה "אור" מתייחסת אל הלילה. כל אחת מהן אינה מובנת מאליה, וחבויות בה תובנות עומק ביחס לאורו של הלילה.⁷

כעת נשקיף אל עבר המבנה בו ערוכות הראיות:

1. הראשונות מתורה שבכתב (שבע במספר), ולאחר מכן, ראיות מתורה שבעל פה (שבע במספר). ראייה נוספת, שמינית נזכרת, אך אין בה את המילה "אור" אלא הלכה "לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ".
2. בנקודת מוצא מזהה הגמרא את המושג אור כחופף למושג יום. כך בשש מתוך שבע הראיות הראשונות. חפיפה זו מקפלת בתוכה תפישה מוחשית למושג "אור". האור הוא האור הפיזי המצוי במהלך היום.
3. תפישה זו של האור היא התפישה הבסיסית של תורה שבכתב⁸. הגמרא מבקשת להעמידה למבחן.
4. מסקנתה: לא בהכרח. המושג 'אור' הנזכר בכל אלו אינו פיזי, והיא מצביעה על משמעויות נוספות, מופשטות למושג זה.
5. בשלב שני עוברת הגמרא אל תורה שבעל פה. בחמישה מהם על פי מסקנת הגמרא האור מזוהה עם הלילה. מסקנתה היא: אכן, "שמע מיניה" שהמושג "אור" חופף למושג ערב או לילה.⁹

⁷ התופעה שבמהלכה הגמרא אומרת דבר, ואפילו מאריכה בו והיא חוזרת בה לבסוף, היא תופעה שכיחה בגמרא. לימוד מעמיק של השלבים השונים, מראה שבמהלכם הוגדרו הגדרות ונבנו מושגים – גם אם בשורה התחתונה הגמרא חוזרת בה מן המסקנה ההלכתית. הבחירה להביאו מתפרשת כהזמנה לבוא אל שלביו השונים, וללמוד מהם דבר, גם אם הם נדחו במובנם הפרשני. המסע התלמודי הארוך הוא מסע שבו נבנית מערכת מושגים מהותית ומשמעותית להבנת תקנת החכמים המתוארת במשנה.

⁸ המקור המובהק לכך הוא בתיאור הבריאה "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַחַשְׁמַיִם: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (בראשית א', ד-ה):".

⁹ מעניינת היא העובדה שבשתי הקבוצות, הראיה הרביעית חורגת מחברותיה. בקבוצה הראשונה, יהיה בה תמוך לאור במקרא המיוחס אל הלילה, ובשנייה - תמוך ל'אור' בדברי החכמים המיוחס אל היום. הרב יהודה ברנדס (מדע תורתך, בית מורשה, שיעורים על מסכת פסחים), מפרש ברוח דומה את הסוגיה, ובהקשר למבנה הראיות הוא מדמה אותן לשתי מנורות בנות שבעה קנים הסדורות זו כנגד זו, האחת היא מנורת תורה שבכתב, והשנייה היא מנורת תורה שבעל פה. נירות תורה שבכתב מאירים באור היום, ונירות תורה שבעל פה מאירים באור הלילה. הנר האמצעי בראשונה מכונן אל הלילה, והנר האמצעי בשנייה מכונן אל היום. נר אמצעי זה, מונע לדעתו את

מה מקופל במבנה זה? מהו הסיפור החבוי בו? הציר המובהק החורז את הסוגיה, בא לשחרר את הזיקה והתלות שבין האור לבין היום. תחילה באמירה - המושג "אור" הוא רחב בהרבה מן האור המוחשי המופיע ביום באורה של השמש, ולבסוף מרחיקה הגמרא לכת ואומרת שישנו אור השמור דווקא אל הלילה. אל הזמן שבו אין אור מוחשי בעולם.

מהו אורו של הלילה? בעקבות התובנות הרבות העולות מן המקורות השונים בתורה שבכתב ובהעצמה נוספת בתורה שבעל פה, הולכת ונרקמת משמעות לאור, שהיא אינה תלויה דווקא ביום. בחלק גדול מן המקורות היא תלויה בתודעת האדם, בנקודת המבט שלו על המציאות. תחת כותרת זו ניתן לחזור אל המשנה, ולהבין דבר על טיבו של האור המובא בה.

אור לארבעה עשר הוא זמן שאין לו ציון בתורה שבכתב. תורה שבכתב פותחת את העיסוק בחג הפסח בעשור לחודש, ובאופן משמעותי יותר - בארבעה עשר לחודש בין הערביים, דרך הלילה, ועד לשבעת הימים בחג המצות. אירועים אלו הם סימני דרך בגאולת מצרים: משיכת הצאן, שחיטת קרבן הפסח ביום י"ד, חצות הלילה בו פסח ה'10, ועד חמישה עשר כיום היציאה¹¹. באה תורה שבעל פה, ומדברת על הלילה הקודם לחג הפסח, שבו בודקים את החמץ לאור הנר, לילה שבו התכוננות ליום המחרת. בתורה שבכתב זהו לילה ככל הלילות, ללא אירוע מיוחד שהתרחש בו. באה תורה שבעל פה ומאירה אותו. אמירתה: בכדי לבוא אל אור גאולת חג הפסח וחג המצות, עליו להיפגש עם אור הקודם לו. אור זה מצוי בלילה, והוא תלוי באדם – ביכולת שלו לייצר את אור הלילה.¹² אור זה בעיקרו הוא יצירה של תורה שבעל פה, שבה מכונה הלילה כ'אור'.

בכדי להשלים את תמונת מבנה הסוגיה, נעבור אל חלקה האחרון, ולאחר מכן נשוב אל הדוגמאות המפורטות.

חיתום הסוגיה:

אלא: בין רב הונא ובין רב יהודה, דכולי עלמא: אור אורתא הוא. ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה. באתריה דרב הונא קרו נגהי, ובאתריה דרב יהודה קרו לילי.

לאחר שהגמרא סיימה את השאלות והתשובות על שלל המקורות – ביחס לטיבו של אור היום וטיבו של אור הלילה, היא חוזרת אל ההבנה שעל פיה אין מחלוקת מעשית בשאלה מהו 'אור לארבעה עשר'. לדעת שניהם "אור לארבעה עשר" פירושו ליל ארבע עשר. ההבדל הוא בכינויו של אור זה במקומות השונים. במקומו של רב הונא מכנים אותו בשם "נגהי", ובמקומו של רב יהודה מכנים אותו כ"לילי". ובלשון הגמרא: לכו"ע אור אורתא הוא – ואין מחלוקת מעשית ביניהן. "ולא פליגי" – העמדות משלימות

האפשרות להבחין בין לשון תורה לבין לשון חכמים, שהרי בלשון תורה קיימת משמעות של לילה, ובלשון חכמים קיימת משמעות של יום.

¹⁰ "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'" (שמות י"ב, יב).

¹¹ ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם (שמות י"ב, נא).

¹² בהמשך הסוגיה, מוחלף המונח "לילי" במונח "אורתא" כציון לערב, וגם מונח זה, מקפל בתוכו את המושג "אור".

זו את זו. שני האמוראים מכנים את אור הלילה בדרך שונה: במקומו של רב הונא – מצביעים על הנוגה, ואילו במקומו של רב יהודה מצביעים על הלילה.

משמעות: במקומו של רב הונא מכנים את אור הלילה בשם 'נגה'. כינוי זה לאור מבטא את אור הנוגה, המסוים, המאיר בו. במקומו של רב יהודה מזהים את אור הלילה (אורתא) בלילה בעצמו. בלילה עצמו קיים אור, בהתרחשות כמו בבדיקת החמץ המתרחשת בו, ובעוד תהליכים פנימיים השייכים במהותם אל הלילה (עיכול הקרבן בלילה, ובהתאם – תהליכים רוחניים מתקיימים בעולמו הפנימי של האדם, כפי שעולה מן הדוגמאות שהביאה הגמרא).

על פי זה: המשנה מצביעה על הלילה ומכנה אותו "אור". באים שני האמוראים ונחלקים מהו אותו אור? האם מדובר בתופעה הקיימת בלילה, של אור נוגה המתקיים בו, או שהכוונה היא ללילה בעצמו, כמי שניתן לגלות בו את האור. רב הונא אומר את האמירה הבסיסית המזהה אור בלילה, רב יהודה הולך צעד נוסף ומזהה אור פנימי ומורכב יותר שניתן להאיר אותו ולהיחשף אליו בלילה.¹³

כעת, נחזור אל הגמרא, אל השאלות לכאן ולכאן, תוך ניסיון לחלץ ממנה עומק ומשמעות למושג אור. הבנות אלו עשויות להקרין על משמעותה של תקנת המשנה המתייחסת אל לילה שמהותו הוא האור: "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ".

א. מיתבי: (בראשית מד) הבקר אור והאנשים שלחו,

אלמא: אור יממא הוא!

מי כתיב האור בקר? הבקר אור כתיב, כמאן דאמר: צפרא נהר.

וכדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב.

בנקודת המוצא סבורה הגמרא שישנה חפיפה בין המושג אור למושג בקר.

וַיֵּצֵא אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לְאֹמֶר מֵלֵא אֶת אֲמֵתַחַת הָאֲנָשִׁים אֶכֶל כְּאֲשֶׁר יוֹכְלוֹן שְׂאֵת וְשִׁים כֶּסֶף אִישׁ בְּפִי אֲמֵתַחַתוֹ: וְאֵת גְּבִיעֵי גְבִיעֵי הַכֶּסֶף תְּשִׁים בְּפִי אֲמֵתַחַת הַקֶּטָן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כְּדָבָר

¹³ **הבנה אפשרית, אחרת:** במקומו של רב הונא אימצו את העמדה הרוחנית המזהה בלילה עבודה פנימית שניתן להגדירה כאור. במקומו של רב יהודה לעומת זאת קראו ללילה לילה, ולא דיברו על האור הקיים בלילה. משמעות: במקומו של רב הונא תפשו את הלילה בדומה לעמדת המשנה, ולעמדה הרחבה של תורה שבעל פה המשייכת אל הלילה את המושג 'אור', עמדת רבי יהודה לעומת זאת נתפשת כעמדה פרקטית, המכנה את הלילה כלילה - כזמנו של החושך, והיא מנוגדת לעמדת המשנה. **קשיים בהבנה זו:** 1. יש כאן היפוך ביחס למחשבה הראשונה של הגמרא (קא סלקא דעתך). רב הונא הצביע על היום, והמשמעות שניתנה לדבריו היא שבודקים את החמץ ביום – כמי שמגלם את התפישה הבסיסית של תורה שבכתב. כעת התהפכו היוצרות, והוא שמכנה את הלילה במינוח אור ובמשמעות העמוקה הנלווית אליו. ובהיפוך רב יהודה: נתפש קודם לכן כמצביע על הלילה – על העמדה המחודשת יותר, ואילו כאן הוא נסוג לאחור בכנותו את האור המתואר במשנה כלילה. 2. דרכה של הגמרא להביא עמדה עם תפישה בסיסית בתחילה, ואת העמדה המחודשת, המשמעותית יותר לבסוף. כאן הסדר הוא הפוך.

יוסף אשר דבר: **הבקר אור** והאנשים שלחו המה וחקריהם: הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה (בראשית פרק מד א-ד).

האירוע: אחי יוסף הביאו עמהם את בנימין, וכעת, יחד עמו הם עוזבים את בית פרעה בדרכם לשוב אל ביתם. הציון "הבקר אור" יתפרש כציון למועד יציאתם לדרך.

אלמא: אור יממא הוא!

הגמרא מבקשת להביא ראיה מפסוק זה לקיומו של "אור" במשמעות של יום. הראיה – התיאור הוא של יציאת האחים לדרך בבקר שבו אור יום.

מי כתיב האור בקר? הבקר אור כתיב, כמאן דאמר: צפרא נהר.

דחייתה: אילו היה כתוב 'האור בקר', המשמעות הייתה זיהויו של האור כבקר. הסיבה: המילה הראשונה מצינת את הנושא - אור, ושוכו אל הבקר היה מתפרש כזיהויו של האור. האור הוא אור הבקר - אורו של יום. כעת שהצירוף הוא הפוך - 'הבקר אור', הנושא הוא הבקר, והמונח אור יתפרש כפועל. תחת כותרת זו, ציון קיומו של האור הופך להיות מיותר, שהרי ברור הוא שבניגוד ללילה בבקר יש אור. בתשובת הגמרא הבקר הוא ציון זמן, והלשון "אור" שבעקבותיו באה לייחס לו ערך מוסף - האחים קמים בבקר, בשעה שבה טוב, שעה ראויה, כשהציון "אור" משמש כמטאפורה למשמעויות אלו.

וכדבר יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב.

לעולם יכנס אדם אל ביתו כאשר יש טוב בעולם (כי טוב - כאשר טוב), ויצא מביתו כאשר יש עדיין טוב בעולם¹⁴. הבקר האיר יתפרש כ"הבקר מביא טוב לעולם", מעבר להיבט הפיזי של יכולת התפקוד באור היום, האור הוא ביטוי לזמן עשייה והצלחה. למעשה האור בפסוק זה מתייחס ליום, אבל הוא רחב יותר, ואינו בהכרח חופף למושג יום.

הקשר הפרשייה: קשה שלא לזהות משמעות בעובדה שהסיפור הוא על אחי יוסף היוצאים ממצרים. בנימין היה אתם לאחר שהבטיחו להחזירו, והדגשת הבקר יכולה להתפרש כבשורה. כלל האחים חוזרים הביתה, כולל בנימין וכולל שמעון. "הבקר אור" יתפרש כהתבהרות בדרכם לקראת היציאה ממצרים. למעשה היציאה לא הצליחה, מכיוון שהתברר שיש באמתחתם גביע, ועוד עיכובים רבים, ולמעשה 'יציאת מצרים' תתקיים דורות רבים לאחר מכן.¹⁵

¹⁴ מה ההבדל שבין ניסוח זה לבין ניסוח שבו היציאה קודמת לכניסה: "לעולם יצא בכי טוב ויכנס אדם בכי טוב? בתיאור המוצע נקודת המוצא היא היציאה לדרך, והכניסה היא בעקבותיה, וכאומר – להיות בחוץ בזמן שבו טוב.

בדברי רב יהודה אמר רב המיקוד הוא בבית. תחילה האדם נכנס אליו, וממנו הוא יוצא, מצויד בטוב שבו.
¹⁵ הקשר לאירוע זה יובא גם בגמרא בדף ז' ע"ב, שבה רב חסדא לומד על אור הנר "מציאה ממצאה, ומציאה מחיפוש, וחפוש מחיפוש, וחפוש מנרות, ונרות מנר". בצלע הראשונה הלימוד הוא "מציאה ממצאה - כתיב הכא (שמות יב) שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם וכתיב התם (בראשית מד) ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא".

משמעות: האור מגלם התבהרות באופן כללי, ואולי התחלה של בשורה, על אף המשברים הגדולים העומדים בפתח. לקרוא לליל י"ד אור על אף שמדובר עדיין על חושך – זוהי תנועה של התבהרות לקראת הגאולה.

בשורות הבאות ממשיכה הגמרא ומפתחת את המושג אור. בכתיבה זו נתייחס בקצרה אל המסקנה העולה בחלק מהם.

מעין סיכום - תובנות ביחס למושג אור:

- מיתיבי (שמואל ב כג) וכאור בקר יזרח שמש אלמא אור יממא הוא! – מי כתיב אור בקר? וכאור בקר כתיב. והכי קאמר: וכאור בקר בעולם הזה – כעין זריחת שמש לצדיקים לעולם הבא.

בדומה לאור הבקר שהוא משמעותי, כך תזרח השמש לצדיקים לעתיד לבוא. משמעות: בדומה לאור הבקר בעולם הזה שתוקפו רב, כך יהיה אורה של השמש לצדיקים לעתיד לבוא כבר בעת זריחתה. פסוקים אלו מדברים על דרכו של דוד המלך, ובהתאם, אור הבקר מסמל את אורה של מלכות, שיש בה בשורה לעולם, ובהתאמה, 'העולם הבא', מתפרש כציון לעולם המתוקן בעקבות פועלה של המלכות, והאור שבו יהיה גדול עוד יותר (ה'עולם הבא' אינו 'עולם הנשמות', אלא העתיד, העולם הבא בעקבות המציאות העכשווית).

- מיתיבי: (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום אלמא אור יממא הוא! – הכי קאמר: למאיר ובא קראו יום. – אלא מעתה ולחשך קרא לילה – למחשיך ובא קרא לילה? – והא קיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא! – אלא הכי קאמר: קרייה רחמנא לנהורא: ופקדיה אמצותא דיממא, וקרייה רחמנא לחשוכא ופקדיה אמצותא דלילה.

"ויקרא לאור": הקב"ה קרא לאור והפקידו על מצוות היום, קרא לחושך והפקידו על מצוות הלילה. קיימת ממלכת אור וקיימת ממלכת חושך, והיום והלילה הם פקודים שלהם, אך שני אלו הם מושגים ראשוניים, קודמים ליום וללילה.

- מיתיבי: (תהלים קמח) הללוהו כל כוכבי אור אלמא אור אורתא הוא! – הכי קאמר: הללוהו כל כוכבים המאירים. – אלא מעתה, כוכבים המאירים הוא דבעו שבוחי, שאינן מאירין – לא בעו שבוחי? והא כתיב (תהלים קמח) הללוהו כל צבאי! – אלא הא קא משמע לן: דאור דכוכבים נמי אור הוא. למאי נפקא מינה – לנודר מן האור, (דתניא) הנודר מן האור – אסור באורן של כוכבים.

האור אינו בהכרח ציון ללילה, והוא יכול להתפרש כאור הבוקע מן הכוכבים. עולה מכאן שגם אור מועט של כוכבים נקרא אור, כשההשלכה לכך היא שהנודר מליהנות מן האור אסור באור כוכבים. מקור זה מחזק את הקשר אל האור הפיזי, הראשוני המצוי בתורה שבכתב, כמעין חומר גלם, והוא מזהה את אור המשנה כאור שכדוגמתו קיים גם בלילה.

- מיתיבי: (איוב כד) לאור יקום רוצח יקמל עני ואביון ובלילה יהי כגנב הא מדקאמר ובלילה יהי כגנב – אלמא אור יממא הוא! – התם הכי קאמר: אי פשיטא לך מילתא כנהורא, דאנפשות קאתי – רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו, ואי מספקא לך מילתא כליליא – יהי בעניך כגנב, ולא ניתן להצילו בנפשו.

הגמרא רואה במושג אור ולילה מושגים מושאלים. אם פשוטה לך האבחנה כמו יום, שהבא במחתרת כוונתו להרוג – רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו. ואם ספק הוא לך כמו לילה, יהיה בעיניך כגב, ולא ניתן להצילו בנפשו. משמעות האור: בהירות של אבחנה וידיעת המציאות לאשורה.

- מיתבי (איוב ג) יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר מדקאמר יקו לאור ואין – אלמא אור יממא הוא! – התם מילט הוא דקא לייט ליה איוב למזליה, אמר: יהא רעוא דליצפיה הך גברא לנהורא ולא לישכחיה.

בפשוטו של מקרא – הכוונה היא לתקוות אור יום. דחייה - האור אינו אור היום הפיזי, אלא אור במשמעות של הארת המזל של האדם, תקווה לטוב.

- מיתבי: (תהלים קל"ט) ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני אלמא אור יממא הוא! – התם הכי קאמר דוד: אני אמרתי אך חשך ישופני לעולם הבא שהוא דומה ליום, עכשיו – העולם הזה שהוא דומה ללילה אור בעדני.

- דוד בפרק זה מבקש להתרחק מהקב"ה בכדי להיות קיים, חולק רשות לעצמו ביחס לקב"ה. בהתאם סבור היה שהחושך יכסה אותו, והלילה יהיה לו לאור – למלא את מבוקשו. על בסיס הבנה זו סבורה הגמרא שהאור עליו מדבר דוד הוא אור היום. דחייתה: בחלוקה בין שני חלקי המשפט: בראשון הוא מדבר על "חושך ישופני", על חושך שיכסה ויחשיך - כחיסרון. הסיבה – נקודת המוצא היא מערכת המושגים של העולם הבא, בו הרשות היא רשות גבוה, ובהקשרה ההסתתרות מא-להים היא פגם וחיסרון. במשפט השני, ההתייחסות היא אל העולם הזה. עכשיו, בעולם הזה הדומה ללילה, ובו הלילה הוא אור בעדני. בהנגדה לעולם הבא בעולם הזה המחיצה בינו לבין אלוקים היא אור ויתרון, מכיוון שהיא מאפשרת לאדם את הבחירה ואת העצמיות. **משמעות האור:** העולם הזה הדומה ללילה, בעיניו של דוד הוא כאור.

משמעות: בעולם הטבע ובמקרא, האור קשור ליום והחושך ללילה. הגמרא משחררת את המושג אור מן החפיפה אל היום, ובכך פותחת אפשרות לחבר אותו אל הלילה. במקור הרביעי חשבה הגמרא שהאור שייך ללילה, אך למעשה מחשבה זו נדחית. תורה שבכתב אינה מזהה את הלילה כאור. החיבור אל הלילה – קיים בתורה שבעל פה, בחמש מן המקורות המובאים בגמרא.

בהתאמה, 'אור לארבעה עשר' היא יצירה של חכמים המגלה את האור המצוי בלילה. לילה לפני הזמן שתורה שבכתב מתארת אותו כגאולה, באים החכמים ומדברים על הכנה של האדם, גילוי אור בתוך עולמו המאפשר לו להיפגש עם האור האלוהי. אור זה משייך אל הערב הקודם ליום י"ד, ועולה מכך חשיבותו של הזמן – ההכנה לגאולה שלמחרת, עוד בטרם שיוכה של בדיקת החמץ לערב זה.¹⁶

¹⁶ במעגל שני, מוצבת בדיקת החמץ, כמצווה שנבחרה ללילה זה, וגם היא נקשרת אל משמעויותיו של האור בלילה זה. טעם לבדיקת הנר בלילה: "בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה" (פסחים ד', ע"א). התאספות זו של בני אדם בבתיהם נתפשת כערך, וגם אור הנר מקבל בהמשך הגמרא משמעות ערכית במדרש שממנו נלמדה הבדיקה לאור הנר: "לאור הנר וכו'. מנא הני מילי?

משמעותו של אור הלילה מוקרנת מן התובנות שנלמדו מן המקורות השונים: אור המגלם התבהרות, התחלה של בשורה, אורם של צדיקים ואורה של מלכות, אור המניע את המציאות קדימה (למאיר ובא), אור של בהירות, תקווה לטוב ועד הלילה הנתפש בעיני דוד כאור. קשה שלא להבחין בעובדה שהמקור האחרון על דוד, משמש כחוליה מקשרת אל המקורות מתורה שבעל פה: "לילה אור בעדני". דוד רואה את הלילה כאור מכיוון שבליילה האדם מאיר את עולמו מבפנים. מבט של גאולה, בניגוד לבריאה ולטבע כמות שהם.

המקורות הבאים: מתורה שבעל פה, הולכים צעד נוסף, ומגלים משמעויות נוספות לאור המצוי בלילה. בעקבות הסוגיה: "ותנא דידן מאי טעמא לא קתני לילי? - לישנא מעליא הוא דנקט" - הנושא במשנה הוא – כוחם של בני האדם להפוך את הלילה לאור, ובהתאם, הדיבור בלשון המעולה, מצירת את המציאות בחלקה הטוב והמאיר.

עיקרון נוסף מובא בסוגיה העוקבת: לשנות דרך קצרה. אדם המדבר מסורבל, אינו מכוון אל עצמו בצורה טובה. פיזור פנימי. דיבור קצר: צעידה בנתיב מכוון ומדויק. ביחס שבין שני הערכים הגמרא מעדיפה את הקיצור: הקיצור מכוון את האדם אל פנימיותו, ומידת הנקיזות שהוא מייחס לעולם מוצבת במעגל שני.

אמר רב חסדא: למדנו מציאה ממצאה, ומציאה מחיפוש, וחיפוש מחיפוש, וחיפוש מנרות, ונרות מנר. מציאה ממצאה - כתיב הכא שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם וכתוב התם ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא. ומציאה מחיפוש דידיה, וחיפוש מנרות - דכתיב **בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות**, ונרות מנר, דכתיב נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חפש כל חדרי בטן. תנא דבי רבי ישמעאל: לילי ארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר, אף על פי שאין ראה לדבר - זכר לדבר, שנאמר שבעת ימים שאר לא ימצא ואומר ויחפש בגדול החל ובקטן כלה ואומר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם חפש. מאי ואומר? וכי תימא: האי בעת ההיא קולא הוא, דקאמר רחמנא: לא בדיקנא לה בירושלים בנהורא דאבוקה, דנפיש נהורא טובא, אלא בנהורא דשרגא, דזוטר נהורא טפי, דעון רבה משתכח ועון זוטר לא משתכח - תא שמע: נר ה' נשמת אדם" (פסחים ז', ע"ב).